

értékes eredményekre vezethet, *egyelőre* azonban helyesebbnek tartjuk ezzel a gondolatmenetével, illetve szétválasztási kísérletével szemben olyanfajta fönn tartással élni, mint amilyennel ő – nem egészen alaptalanul – él Horváth János németbarát-németellenes alapon történő szétválasztási kísérletével kapcsolatban.

Gericz könyvével kapcsolatosan tett néhány észrevételünk után hangsúlyozni kívánjuk munkájának jelentőségét, mind módszertani szempontból, mind eredményeit illetően. Megjegyzéseinkkel csupán azokra a szempontokra kívántunk utalni, melyeket nyilvánvalóan ő is mérlegelt könyve írásakor. Összegezve: az ősgستا és első folytatásának szétválasztása Gericz könyvében az irodalomtörténetírás szempontjából még nem eléggé megnyugtató, és további bizonyítékokra lenne szükség ahhoz, hogy amit valószínűvé tett, azt biztosnak is elfogadhatassuk.

Boronkai Iván

Ozorai Imre vitairata. Krakó, 1535. A kísérő tanulmányt írta: Nemeskürty István. A fakszimile szövegét gondozta: Varjas Béla. Bp. 1961. MTA Irodalomtörténeti Intézet – Akadémiai K. 222 számozatlan levél. (Bibliotheca Hungarica Antiqua, 4.)

A *Bibliotheca Hungarica Antiqua*, akárcsak megelőző három kötetével, most is hasznos feladatra vállalkozott, amikor fakszimile kiadásban Ozorai vitairatát, ezt az irodalomtörténeti ritkaságot is megjelentette. Ez első eredeti nyomtatványunk, egyszersmind első lutheri ihletésű magyar írásunk.

Fontos hiánypótló szerep hárult a kötet kísérő tanulmányának szerzőjére, Nemeskürty Istvánra is. Révész Imre dolgozatán kívül önállóan megjelent tanulmányban senki sem foglalkozott eddig a mű írójával, s az alaposabb marxista értékelés is hiányzott. Ezt a mulasztást kellett volna pótolnia Nemeskürtynek. Feladatának azonban csak részben felelt meg.

1. Írásában számos hiba és félreértés van. Így sokat levon a tanulmány értékéből az, hogy az Ozorai művéből kölcsönözött mintegy 27 hosszabb idézetben egyszeri átolvasásra 105 hibát találtam. Nemeskürty megváltoztatja a betűket, „minekőnk” helyett „minekünk”-et ír; a szavak alakjának eltorzításával néha a jelentést is módosítja, így kerül a szövegbe „még” helyett „meg” stb. Ozorai szavait néha saját szókinccsel pótolja, pl. „tunyaságokat” helyett egyszerűen „hazugságokat” ír. Mindez a pontatlan cédulázás eredménye is lehet, erre vall legalábbis az a tény, hogy egy esetben idézetnek tünteti fel Nemeskürty tanulmányának azt a részét,

melyben saját szavaival adja vissza Ozorai egyik kijelentését, mert a tanulmányban idézetnek feltüntetett ezen hely: „... mintha két személy alatt áldozna, misét magyarul mondana, magyarul keresztel, oldoz” az eredetiben így hangzik: „... mint ha urunknak testét véret két személy alatt osztogatja valamely pap, avagy vejendi valamely paraszt, avagy ha a pap a misét magyarul mondandja, magyarul keresztelend, magyarul oldozand...”.

Hibás Nemeskürtynek az a kimutatása is, amelyben Ozorainak az egyházatyáktól vett idézeteinek számát adja. Nemeskürty szerint ugyanis Augustinust 20-szor, Ambrosiuszt 6-szor idézi; holott valójában az elsőt legalább 23-szor, a másikat egyházatyát pedig legalább 7-szer, (s talán még ezeket a számadatokat is növelni lehetne).

Téved Nemeskürty Ozorai életével kapcsolatban is. Így hibás, amikor azt állítja, hogy Ozorai legfőbb patrónusai a Nadányiak és a Massaiak voltak, mivel Bod Péter csak őket említi, Drágfy Gáspárt pedig nem. De – mint Révész Imre nyomán tudjuk – Bod Péter Drágfyról is megemlékezik, ha nem is a *Magyar Athénásban*, hanem a *Historia Hungarorum Ecclesiasticában*. Még nyilvánvalóbb félreértése Nemeskürtynek a következő. Tanulmányva 10. lapján így ír: „... feltételezhetjük, Révész Imrével együtt, hogy Ozorai ekkor (ti. műve második kiadásakor – H. L.) még élt...”, holott az illetékes Révész Imre ezt írja: „... arra a föltevésre nyújthat valamelyes támpontot (ti. a második kiadás – H. L.), hogy sajtó alá rendezésekor a szerzője már nem volt az élők sorában.” (7. l)

2. Az eddig felsorolt fogyatékokságok mind tényszerű, filológiai tévedések voltak, de akad Nemeskürtynek egy-két olyan következtetése is, amiben lehet ugyan, hogy igaza van, de egyelőre mégsem érezzük állítását kellően igazoltnak, és ma még más hipotézis az övével egyenértékűnek bizonyul.

Nemeskürty azt állítja, hogy Ozorai szerint az Antikrisztus az ördög. Ez igaz is. De az már kérdéses, hogy Ozorai Antikrisztus-elképzelése mellőz minden egykorú társadalmi realitást. Azzal kapcsolatban ugyanis, hogy „Némelyek nem csak a fejedelmeket, azaz az ördögöt, hanem mind az egész tagját, mind az ühözöz tartozó embereknek sokaságát... akarják... érteni Antikrisztusnak” – Ozorai egyáltalán nem azt írja, hogy ez helytelen – mint Nemeskürty hiszi –, hanem épp ellenkezőleg: azt, hogy ez az állítás nagyon is helyén való. Ennek ellenére mégis lehet, hogy Nemeskürtynek igaza van annyiban, amennyiben igyekszik magát elhatárolni attól a kissé vulgárizáló felfogástól, amely Ozorai fentebbi kijelentéséből túlzott következtetéseket akar levonni.

Nem egészen értünk egyet Nemeskürtynek azzal a következtetésével sem, hogy a szóban forgó hitvitázó kizárólag Wittenbergben ismerte meg az egyházatyák műveit. Ozorai ugyanis olyan rövid ideig tartózkodott itt, hogy azalatt olyan alapossággal, mint ahogy ő ismeri, aligha tanulmányozhatta volna át az egyházatyákat. Nemeskürtyvel ellentétben legalább annyira hihetünk annak a hipotézisnek is, amely szerint Ozorai korábban ferences szerzetes volt. A kérdés mindenesetre további vizsgálatokat kíván.

Vitatható Nemeskürtynek az az eljárása is, hogy Révész Imrével ellentétben Ozorai föltételezhető tartózkodási helyeit időben egymástól mereven elválasztja. Így szerinte először Békésben, majd Szatmárban prédikált. Holott arról is szó lehet, hogy Ozorai nem volt állandó jelleggel egy helyhez kötve, s rövid idő leforgása alatt több vidéken is megfordult. Erre mutat az a tény, hogy míg műve bizonyos vonatkozásai arra engednek következtetni, hogy a szerző könyvét Békésben írta; addig a mű végén föllelhető Frangepán-címer esetleg arra utal, hogy Ozorai irás közben Ugocsában és Mármarosban is járt.

Kár, hogy a tanulmány végén megadott bibliográfia hiányos, pl. Mátray Gábor *Ozorai Imrének Krisztus- és Antikrisztusról szóló munkája* c. írását az elsőséj jogán feltétlenül említenie kellett volna.

Végül igen fájjaljuk, hogy a kiadvány szerkesztőjének és Nemeskürtynek a munkája nem volt teljesen összehangolva. Ezzel magyarázható, hogy a tanulmány Ozorai művének egészen más lapszámozását adja, mint a faksimile kiadás.

Havas László

Kisfaludy Sándor: Napló és francia fogságom.
Bp. 1962. Magyar Helikon. 200 l. (Kis Magyar Múzeum, 10.)

Az ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Iskolájának munkaközössége — a Vajthó-féle nagy múltú sorozat, a *Magyar Irodalmi Ritkaságok* mintájára — sajtó alá rendezte és széles körű jegyzetapparátussal látta el Kisfaludy Sándor értékes (s a maga teljességében mostanáig kiadatlan) munkáját: ifjúkori *Naplóját*. Az alkotás voltaképp genezisést adja a későbbi művek, mindenkéltűn a „Himfy” élmény- és érzelmvilágának, dokumentuma egy történetileg igen jelentős magyar költő művésszé érlelődésének, belső átalakulásának. Mint történeti forrás is nagy értékű: benne a kor gazdag, árnyalt színeke bontakozik ki. Szinte egyedülállóan hiteles és érdekes (s egy feltároló egyéniség vallo-másos ihletének szuggesztivitásával támogatott) beszámoló az útinapló a napóleoni háborúk felfordult, kavargó, embert próbáló

és formáló világáról, az osztrák ármádia magatehetetlen molochjáról, Itália páratlan kultúrkinccseiről s a forradalom utáni Franciaország magyar nemesnek oly szokatlan változásairól. Emellett a „Napló” rangos, művészi szépprózái alkotás is: költői, artistikus nyelven ismertet meg bennünket egy válságba jutott lélekkel s egy nem kevésbé válságba került életformával.

A mű szöveggondozása — Fajcsék Magda tanár irányításával — mintaszerűnek mondható. Helyreállították a Kisfaludy Á. Béla által önkényesen kihagyott és átírt részeket, a textust a kézirattal szigorúan egybevetették, a mű eredeti konstrukciója így végre hiánytalan. Mindez tüzetes és fáradságos filológiai aprómunkát igényelt, hiszen a jelzett első kiadás számos helyen megváltoztatta, mintegy utólag cenzúrázta Kisfaludy szövegét. Hasonlóképp elismerés illeti a kísérő képanyag összeállítását: az iskola tanári kara kapcsolatot létesített azokkal az olasz és francia városokkal, ahol a volt testőr, majd hadifogoly költő vándorlásai során megfordult. A külföldről érkezett városképeket azután a sajtó alá rendezők a „Napló” eseményeinek illusztrálására használták fel. Pusztán egy képpel, éppen a Kisfaludy-portréval szemben van aggályom: az ábrázolás hitelessége ugyanis erősen vitatható. (Kár, hogy a kiadó nem tudósít arról, honnan meríti, minek alapján közli ezt a portrét.)

A csatolt jegyzetanyag — Szauder József-né munkája — lényegre törő, anyagban és szempontokban egyaránt gazdag. Főleg az olaszországi vonatkozású jegyzetek sikerültek jól; ezzel, s még inkább a szövegben sűrűn közölt költői idézetek megfejtéseivel kitűnő, szöveggkritikai pontosságú és gondosságu munkát végzett. Ha a továbbiakban a jegyzetek néhány vitatható pontját megemlítem, ez inkább az anyag további finomítását célozza.

Így nem tartom valószínűnek, hogy a Kisfaludy által említett Berzevitzy és Desőffy Berzeviczy Gergellyel, illetve Dessewffy Józseffel lenne azonos. Berzeviczy Gergely ekkor már évek óta nincs Bécsben, visszavonultan él lomnici kúriájában, majd Lengyelországba utazik épp a költő hányattatásainak hónapjaiban. (Gaal Jenő: *Berzeviczy Gergely élete és művei*. Bp. 1902. 60–63.) Ami pedig Dessewffyt illeti, őt Kisfaludy testőrkorában nemigen ismerhette. Kazinczy legközelebbi barátja Sáros megyében született, iskoláit Kassán, Kolozsvárott s Pesten végezte, csupa olyan helyen, hol költőnk ifjúságában sosem járt. Annak, hogy Dessewffy fiúme fogalmazó vagy inzurgens kapitány korában került volna kapcsolatba Kisfaludyval, kevés a valószínűsége. (Ferenczy József: *Gróf Dessewffy József életrajza*. Bp. 1897. 5–17.) A Görög Demeterről szóló jegyzet némileg hiányos: meg kellett volna említeni, hogy a bécsi